

Nr 57

Utlåtande i anledning av motioner om åtgärder till hjälp åt ensamstående och om utredning angående de ensamståendes problem.

Till allmänna beredningsutskottet har hänvisats

dels de likalydande motionerna I: 295 av fru *Hamrin-Thorell* och herr *Edström* samt II: 369 av herr *Jönsson* i Ingemarsgården *m. fl.*, vari hemställas att riksdagen hos Kungl. Maj:t måtte hemställa om en skyndsam, allsidig och samlad översyn av de problem och svårigheter som möter olika kategorier ensamstående i samhället samt framlägga förslag till effektiva åtgärder för att avhjälpa och undanröja dessa problem och svårigheter;

dels motionen II: 949 av herr *Åkerlind m. fl.*, vari hemställas att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning om de ensamståendes problem och därvid särskilt beakta de ensamståendes bostadsproblem.

Motionärerna pekar på en rad områden där de anser de ensamstående — i arbetsför ålder ca 1 miljon och totalt 1½ miljon — vara missgynnade.

Skattefrågan upptas endast i motionerna I: 295 och II: 369, där motionärerna önskar en beskattning oavsett civilstånd.

I *bostadsfrågan* uttalas i samtliga motioner att de ensamstående i särskilt hög grad drabbas av den svåra bostadssituationen. En ensamstående ställs i många kommuner — oavsett behovet av bostad — regelmässigt »sist i kön». De lägenheter som erbjuds ensamstående genom bostadsförmedlingen håller ofta mycket låg utrymmesstandard. De ensamstående hänvisas till att vara inneboende.

Det är angeläget att kraftfulla åtgärder vidtages för att öka bostadsbyggandet och skapa en fungerande bostadsmarknad. När bostadsbyggnadsprogrammen upprättas är det nödvändigt att även de ensamståendes behov av tillfredsställande bostäder beaktas. Behovet av boendeservice bör också beaktas.

Motionärerna anför även, att bosättningslån inte utgår till ensamstående, för så vitt inte vårdnaden om barn är en kvalifikation.

I *vårdfrågan* anförs i motionerna I: 295 och II: 369, att ensamstående personer, som blir sjuka, kommer i en ännu sämre situation än andra. En utökad bevakningstjänst behövs för de ensamstående. Hemhjälpssverksamheten bör utbyggas så att dessa inte sättes på undantag. I den mån som det nuvarande stimulansbidraget till kommunerna inte medger en utökad 1 — *Bihang till riksdagens protokoll 1968. 11 saml. Nr 57*

hemvårdsverksamhet, som innesluter även de ensamstående, bör en översyn av denna ske.

Under rubriken *ensamstående åldringar och handikappade* framhålles i motionen II: 949 att en utökning av hemsamaritverksamheten är en möjlig väg att förbättra vård och tillsyn för denna grupp.

Vidare framhålles i samtliga motioner under särskild rubrik problemen med de s. k. *hemmadöttrarna och hemmasönerna*. Dessa bör, i den mån de på grund av ålder och allmän klenhet inte är i stånd till den arbetstakt som nu fordras på en arbetsplats, kunna få förtidspension efter en generösare bedömning.

För *ensamstående med barn* krävs i motionerna I: 295 och II: 369 ett tillräckligt samhällsstöd för barntillsynen. Hjälp med barntillsynen i form av mer utbyggda barnstugeplatser och familjedaghem samt bättre service vid planering av ny bebyggelse är nödvändig. Vid barns sjukdom bör ersättning från sjukkassa utgå till modern efter samma beräkningsgrunder som om hon — eller om det gäller en ensamstående far han — vore sjuk. Vidare förefaller det berättigat att — om barnen studerar vidare efter grundskolan — låta barnpensionen inom den allmänna försäkringen utgå tills barnet fyller 19 år, liksom är fallet med barnpensionen inom ATP och yrkesskadeförsäkringen.

Under rubriken *ensamstående förälder* anförs i motionen II: 949 att en utökning av verksamheten med fritidshem skulle innebära en stor fördel för ensamstående med barn.

Slutligen anförs i motionen II: 949 under rubriken *ensamstående kvinnor på arbetsmarknaden* att en stor del av dessa utgörs av änkor och fränskilda som inte varit yrkesverksamma under lång tid och ofta saknar yrkesutbildning. De drabbas lätt av friställningar, och speciella arbetsmarknadspolitiska åtgärder bör därför vidtagas för att omskola och vidareutbilda kvinnor. I vissa fall kan flyttningsbidrag göra det möjligt för dem att få sysselsättning på annan ort.

Yttranden

Utskottet har inhämtat särskilda yttranden över motionerna av bostadsstyrelsen.

I fråga om motionerna I: 295 och II: 369 framhåller bostadsstyrelsen att uppgifter från 1960 och 1965 års bostadsräkningar visar att de ogiftas och förut giftas innehav av egen lägenhet ökat.

Av samtliga ogifta män över 20 år hade 32 % egen lägenhet och av samtliga ogifta kvinnor 42 %. Av de förut gifta männen och kvinnorna hade 71 % respektive 81 % egen lägenhet. Dessa s. k. hushållskvoter har mellan 1960 och 1965 ökat i ungefär samma takt som under perioden 1946—1960.

För de ensamstående som har egen lägenhet har liksom för andra hushållsgrupper utrymmesstandarden ökat.

Förbättringen av utrymmesstandarden har relativt sett dock inte varit lika stor som för hushåll med två eller flera boende. Detta beror bl. a. på de bostadspolitiska insatser som har gjorts för att höja barnfamiljernas utrymmesstandard. Enpersonshushållen har dock den högsta standarden enligt måttet rumsenheter per boende: 2,44 jämfört med 1,72 för tvåpersonshushåll och 0,86 för hushåll med fem eller flera boende.

Den andel av de *icke gifta* som enligt 1965 års bostadsräkning var inneboende varierar. Sålunda var ungefär en fjärdedel av de *ogifta* utan egen bostad inneboende — kvinnorna i något högre grad än männen. Bland de *förut gifta* var ungefär varannan person inneboende. Av den sistnämnda kategorin var 56 procent av männen och 40 procent av kvinnorna hänvisade till att bo hos andra än anhöriga.

De *ogifta* och *förut gifta* som ej har egen lägenhet bor till största delen i en anhörigs lägenhet: föräldrars, barns eller andras. Endast en mindre del — totalt 134 000 i tätorter med minst 2 000 invånare — kunde år 1965 betecknas som inneboende. Detta motsvarar 29 procent av samtliga *icke gifta* över 20 år som ej har egen lägenhet. För år 1960 var motsvarande procenttal 33.

Svårigheterna för de ensamstående att lösa sin bostadsfråga trots den omfattande bostadsproduktionen får ses mot bakgrund av de förändringar som inträtt på bostadsmarknaden för denna kategori under de senaste årtiondena. Uppenbart är att önskemålen om egen bostad — lägenhet eller uthyrningsrum — hos dagens ungdomar och andra *icke gifta* är starkare än hos den förra generationen. Som följd av individernas ökade ekonomiska resurser kan de *icke gifta* i dag i betydligt större omfattning även efterfråga egna bostadslägenheter. Bostadsräkningarna visar också att denna efterfrågan i stor utsträckning kunnat tillgodoses. Härtill kommer att den allmänna ökningen av de etablerade hushållens ekonomiska resurser tagit sig uttryck i större krav på utrymme. Planeringen av åtgärder för olika befolkningsgruppers bostadsförsörjning åvilar i första hand kommunerna. Styrelsen vill i detta sammanhang nämna att i tillämpningsföreskrifterna till de kommunala bostadsbyggnadsprogrammen har framhållits angelägenheten av att kommunerna i sin planering av bostadsförsörjningen fäster större uppmärksamhet vid hur de ensamståendes bostadsbehov skall kunna tillgodoses.

De tid efter annan varierande önskemålen om bostadsutrymme och växande efterfrågan ställer stora krav på bostadsplaneringen. Styrelsen har tidigare framhållit önskvärdheten av elastiska lägenhetstyper. Sådana kan bl. a. åstadkommas genom produktion av smålägenheter, som kan slås samman till större lägenheter, eller att större lägenheter förses med uthyrningsrum med egen ingång, toaletterum och kokskåp. Därigenom kan tillgången

1* — *Bihang till riksdagens protokoll 1968. 11 saml. Nr 57*

på uthyrningsrum med god standard förbättras.

Det är möjligt att personer med fysiska eller psykiska men relativt sett utgör en större grupp bland de ensamstående än bland övriga kategorier av boende. För sådana handikappade är kanske insprängda smålägenheter eller uthyrningsrum inte alltid den bästa lösningen på bostadsfrågan. Kontaktsvårigheter kan vara orsak till den isolering en del av dessa befinner sig i, och denna markeras ytterligare, om inte bostadsformen underlättar kontakterna med omgivningen, såsom fallet kan vara för boende i kollektivhus eller liknande. En ökad produktion av sådana hus bör därför övervägas jämsides med en ökning av beståndet av smålägenheter.

I yttrandet över motionen II: 949 anför bostadsstyrelsen utöver vad som framhållits i det föregående yttrandet, att enligt 1965 års bostadsräkning fanns nämnda år alltså 29 000 ensamstående hushållsföreståndare över 65 år av totalt 72 000 som bodde i enfamiljshus utan bekvämligheter. Av de förstnämnda hade inte mindre än 23 000 sin bostad i glesbygden. Den kraftiga utbyggnad av förbättringslåneverksamheten som skett efter den 1 juli 1964 och som främst varit inriktad på glesbygdens åldringsbostäder torde avsevärt ha förbättrat bostadssituationen för denna kategori av ensamstående som haft särskilt svårt att höja sin bostadsstandard. Denna verksamhet har numera också betydelse för handikappade som inte åtnjuter folkpension.

Förmedlingsverksamheten är en kommunal uppgift. Frågan hur bostadsförmedlingsverksamheten bör bedrivas behandlades av 1967 års riksdag, som ansåg att verksamheten ej heller framdeles skulle regleras av någon speciallagstiftning. Bestämmelserna om de statliga bostadslånen kompletterades emellertid på så sätt att länsbostadsnämnderna på framställning av kommunen skall ställa sådant villkor för beslut om lån, vilket tillförsäkrar kommunen förmedlingsrätt till bostäder uppförda med stöd av statliga lån. Ett dylikt lånevillkor förutsätter dock att kommunen bedriver bostadsförmedling enligt vissa i bostadslånekungörelsen angivna normer, vilka dock ej berör den grundläggande frågan om bostäder skall anvisas med hänsyn till väntetid eller till behov. Det ankommer sålunda på kommunen att taga ställning till denna fråga.

Utskottet

I motionerna hemställes om åtgärder till hjälp åt ensamstående samt om utredning angående de ensamståendes problem. De olika motionerna upptar i huvudsak samma problem.

Utskottet behandlade vid 1965, 1966 och 1967 års riksdagar motioner med samma innehåll som detta års motioner och med i huvudsak samma yrkanden (utskottets utlåtanden nr 10/1965, 8/1966 och 28/1967). I 1965

års utlåtande redogjorde utskottet för olika på de berörda områdena beslutade reformer m. m. och pågående utredningar. Utskottet ansåg att motionärernas önskemål om ytterligare initiativ och åtgärder i allt väsentligt syntes tillgodosedda och avstyrkte motionerna, vilka avslogs av riksdagen. Även i 1966 års utlåtande redogjordes för det fortsatta arbetet med utredningar samt för beslutade åtgärder i berörda frågor. Utskottet uttalade här efter att de ensamståendes förhållanden bör prövas såsom integrerade i motsvarande problem för samtliga grupper i samhället. Utskottet avstyrkte motionerna. Andra kammaren biföll motionen medan första kammaren avslog, varför någon åtgärd i anledning av motionerna inte kom till stånd. 1967 års motioner avstyrktes med samma motivering som de föregående årens.

Av bostadsstyrelsens i år infordrade yttranden framgår att de ensamstående blivit delaktiga i den allmänna förbättringen av bostadsförsörjningen. Uppgifter från 1960 och 1965 års bostadsräkningar visar att de ogiftas och förut giftas innehav av egen lägenhet ökat och att även utrymmesstandarden höjts för ensamstående med egen lägenhet. Som styrelsen framhållit åvilar planeringen av åtgärder för olika befolkningsgruppers bostadsförsörjning i första hand kommunerna. I tillämpningsföreskrifterna till de kommunala bostadsbyggnadsprogrammen har framhållits angelägenheten av att kommunerna i sin planering av bostadsförsörjningen fäster större uppmärksamhet vid hur de ensamståendes bostadsbehov skall kunna tillgodoses.

Utskottet upptar här efter vad som inträffat i berörda frågor efter det att utskottet avgav sitt utlåtande 1967.

Den år 1967 tillsatta *servicekommittén* har i år framlagt en informations-skrift med titeln *Boendeservice* (SOU 1968: 38) och därmed slutfört sin i direktiven angivna första uppgift att ställa samman de normer eller riktvärden som myndigheter och enskilda nu tillämpar för dimensionering och lokalisering av serviceanläggningar i tätorter. Kommittén skall enligt direktiven fortsätta sitt arbete med bl. a. viss försöksverksamhet efter lämpliga mönster för organisation av service i bostadsområden.

Årets riksdag har antagit Kungl. Maj:ts proposition nr 42 år 1968 med förslag om ökat ekonomiskt stöd åt barnfamiljer. Det ökade familjestödet har formats som ett helt nytt bostadstillägg, där bidragsbeloppen avvägs så att de ensamstående barnförsörjarna kommer att få betydande ekonomiska förstärkningar (statsutskottets utlåtande nr 101/1968). *Familjepolitiska kommittén* behandlar vidare bl. a. frågan om ett vårdbidrag avseende kostnader för barntillsyn.

Familjedaghemsutredningen har slutfört sitt arbete och avgivit betänkandet *Samhällets barntillsyn — barnstugor och familjedaghem* (SOU 1967: 39). Kungl. Maj:t har i allt väsentligt anslutit sig till däri föreslagna riktlinjer för den kommunala familjedaghemsvksamheten. Även reglerna

för statsbidrag till kommunala familjedaghem har upptagits i Kungl. Maj:ts förslag (statsverkspropositionen bilaga 7 s. 36). Riksdagen har godkänt förslagen (statsutskottets utlåtande nr 5 s. 6).

Riksdagen har vidare detta år bifallit Kungl. Maj:ts förslag i proposition nr 43, varigenom bidragsförskott fr. o. m. år 1969 höjts från tjugofem till trettio procent av basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring (andra lagutskottets utlåtande nr 39/1968).

Vad gäller vårdfrågan får utskottet erinra om att årets riksdag godkänt en höjning av anslaget till social hemhjälp från 85 till 105 miljoner kronor (statsverkspropositionen bilaga 7 s. 32, statsutskottets utlåtande nr 5 s. 4). Härei ingår ett särskilt bidrag å 5 miljoner kronor för att säkerställa en rimlig samhällsservice till åldringar och handikappade i kommuner med omfattande glesbygdsområden.

Vidare har riksdagen bifallit propositionerna nr 29 och 30/1968 avseende särskilt kontant stöd åt arbetslösa i åldern 60—66 år, det s. k. äldrestödet, och förbättringar av den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen (statsutskottets utlåtande nr 64/1968 och andra lagutskottets utlåtande nr 27/1968).

I anledning av motioner om förtidspension åt hemmadöttrar m. m. har andra lagutskottet (utlåtande nr 28/1968) anfört att arbetsmarknadspolitiska åtgärder i första hand skall prövas och uttalat att hemmadöttrarnas försörjningsproblem inte bör lösas genom förtidspensionering. De särskilda stödåtgärderna för den äldre arbetskraften är till fördel även för hemmadöttrarna, vilka i den mån ersättning utgått för skötseln av föräldrarna bör kunna erhålla omställningsbidrag. KSA-utredningen har även att beakta hemmadöttrarnas situation.

Pensionsförsäkringskommittén har i sitt i år avgivna betänkande Pensionstillskott m. m. (SOU 1968: 21) föreslagit en ökning av folkpensionerna för de pensionärgrupper, som i huvudsak inte har några inkomster vid sidan om folkpensionen. Ökningen föreslås ske upp till en viss garantinivå genom ett pensionstillskott, som höjes varje år under tioårsperioden 1969—1978. För ensamstående kommer tillskottet enligt förslaget att utgöra en tredjedel av nuvarande folkpensionsbelopp.

Kommittén föreslår vidare ändringar i reglerna för inkomstprövning i fråga om kommunalt bostadstillägg m. m. i syfte att mildra marginaleffekter och göra det mer lönsamt för folkpensionärer att ha sidoinkomster. Även änkepensioner till dem som blev änkor före den 1 juli 1960 beröres härav.

I fråga om bosättningslån har statsutskottet vid årets riksdag behandlat motioner med yrkande bl. a. om att sådant lån skall kunna utgå även till ensamstående utan barn. Någon omprövning av gällande bestämmelser i denna fråga ansågs dock ej böra förordas (statsutskottets utlåtande nr 5/1968 s. 35).

Vid årets riksdag har även behandlats motioner med yrkande att barn-

pensionen inom den allmänna försäkringen skall utgå t. o. m. den månad då barnet fyller 19 år. Andra lagutskottet har i sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 13 anfört, att det inte är lämpligt att isolerat höja åldersgränsen 16 år för en av de stödformer — förutom barnpensionen även bidragsförskottet och barntilläggen inom socialförsäkringarna — som syftar till att trygga försörjningen för barn som ställts utanför ekonomiskt stöd från de personer som normalt har att svara för barnets uppehälle. Åldersgränsen hänger även samman med gränser som uppställts för andra familjepolitiska förmåner och inom familjebeskattningen. Andra lagutskottet ansåg sig emellertid kunna utgå från att sextonårsgränsen kom att prövas under det reformarbete som pågår inom familjepolitiken och den allmänna pensioneringen.

Familjeskatteberedningen har beräknat slutföra sitt arbete under 1968 och kan väntas avge förslag som berör beskattningen av ensamstående.

Som framgår av vad ovan anförts är de av motionärerna behandlade frågorna i stora delar nyligen prövade av riksdagen och i övrigt föremål för utredning eller uppmärksammade i annan ordning. Utskottet finner vidare, i likhet med vad utskottet uttalade i sitt utlåtande över förra årets motioner, att det är ändamålsenligt att de ensamståendes problem prövas såsom integrerade i motsvarande problem för samtliga grupper i samhället. Utskottet anser på grund härav skäl inte föreligga för sådan översyn eller utredning som motionärerna föreslagit utan hemställer,

att de likalydande motionerna I: 295 och II: 369 samt motionen II: 949 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 26 november 1968

På allmänna beredningsutskottets vägnar:

NANCY ERIKSSON

Närvarande:

från f ö r s t a kammaren: herrar Oscar Carlsson (s)*, Hedlund (s), Eric Gustaf Peterson (fp), Helge Karlsson (s), Karl Pettersson (s)*, fru Hultell (h), herrar Kilsmo (fp), Ernst Olsson (cp), fru Diesen (h)* och herr Ove Karlsson (s);

från a n d r a kammaren: fru Eriksson i Stockholm (s), herrar Hamrin i Kalmar (fp)*, Svensson i Kungälv (s)*, Lundmark (s), Haglund (s), Wikner (s)*, Nilsson i Båstekille (h)*, Nordgren (h), Johansson i Växjö (cp), Hugosson (s), Johansson i Skärstad (cp) och fru Fränkel (fp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herr *Eric Gustaf Peterson* (fp), fru *Hultell* (h), herrar *Kilsmo* (fp), *Ernst Olsson* (cp), fru *Diesen* (h), herrar *Hamrin* i Kalmar (fp), *Nilsson* i Bästekille (h), *Nordgren* (h), *Johansson* i Växjö (cp), *Johansson* i Skärstad (cp) och fru *Fränkel* (fp), vilka ansett

att utskottets utlåtande fr. o. m. det avsnitt som börjar med orden »Av bostadsstyrelsens» samt utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

»Utskottet delar den uppfattningen, som anföres i motionerna, att det förefaller rimligt att samhällets aktiva reformpolitik främst inriktar sig på grupper, där många lever på existensminimum, såsom många folkpensionärer och lågavlönade samt på flerbarnsfamiljer med små inkomster. Utskottet vill dock fästa uppmärksamhet på att den stora gruppen av ensamstående i väsentliga avseenden försumrats från samhällets sida, ett förhållande som kan skapa motsättningar mellan olika grupper i vårt samhälle. Det är utskottets uppfattning att de ensamstående i flera avseenden missgynnas. I skattehänseende har de ensamstående en sämre ställning jämfört med t. ex. gifta utan barn eller med barn över 16 år. Att familjer med barn får en gynnsammare behandling skattemässigt får däremot anses naturligt i ett skattesystem byggt på skatteförmågeprincipen. Den svåra bostadssituationen i landet drabbar främst de ensamstående. Livslång bosättning i inneboenderum är inte ovanlig.

De bostäder, som erbjuds ensamstående genom bostadsförmedlingen, har ofta mycket låg utrymmesstandard, vilket även framgår av bostadsstyrelsens yttrande över motionerna. Utskottet vill särskilt framhålla de bostadssvårigheter, som ofta uppstår vid skilsmässor, där ena parten plötsligt står utan bostad, vilket i denna situation blir en svår påfrestning med risk för ytterligare personliga tragedier. Ensamstående personers vårdproblem måste enligt utskottets mening få större uppmärksamhet.

Någon tillfredsställande lösning av hemmadöttrarnas problem har inte kunnat nås. Bättre möjligheter för dessa att efter omskolning gå ut på arbetsmarknaden och generösare möjligheter för denna grupp att få pension bör enligt utskottets uppfattning eftersträvas. Ensamstående vårdnadshavare utsätts i det moderna samhället för åtskilliga speciella problem. I motionerna nämns låga bidragsförskott, brist på barnstuge- och daghemspatser, barnpensionens upphörande vid 16 års ålder inom den allmänna försäkringen m. m. En lösning av dessa problem bör ske snarast.

Vårt samhälle utvecklas mot större rörlighet och mot skapandet av nya normsystem och levnadsformer. Utvecklingen visar att den s. k. fullständiga familjen blir en levnadsform vid sidan av andra samlevnadsformer.

Utskottet vill i detta sammanhang inte kommentera denna utveckling men konstaterar att andelen ofullständiga familjer ökar, att vi får fler ensamstående vårdnadshavare. Andelen gamla i samhället växer. Detta leder till att de ensamståendes antal väntas öka, vilket gör att de missförhållanden som nu råder kan antas få allt större verkningar och omfång. Vi får fler individer med sociala ensamhetsproblem. Utskottet är medvetet om att vissa hithörande problem behandlas av olika utredningar och att vissa smärre förbättringar genomförs. Något samlat grepp på hela problemkomplexet har emellertid inte kommit till stånd. En sådan samlad översyn är nödvändig för en kartläggning av de problem som finns och för att lösningar av dessa skall kunna samordnas, inte minst med hänsyn till den utveckling som pågår i riktning mot alternativa samlevnadsformer. Utskottet delar motionärernas uppfattning att en sådan översyn — på grundval av befintligt utredningsmaterial och med de kompletteringar som kan visa sig nödvändiga — snarast bör komma till stånd.

Utskottet får med hänvisning till det ovan anförda hemställa,

att riksdagen med bifall till de likalydande motionerna I: 295 och II: 369 samt i anledning av motionen II: 949 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en skyndsam, allsidig och samlad översyn av de problem och svårigheter som möter olika kategorier av ensamstående i samhället samt framlägga förslag till effektiva åtgärder för att avhjälpa och undanröja dessa problem och svårigheter.»